

CATEDRALA PATRIARHIEI ROMÂNE – IMPORTANT MONUMENT DE ISTORIE BUCUREȘTEANĂ

Gabriel Constantin

Printre ctitoriile secolului al XVII-lea se remarcă mănăstirea ridicată de către Constantin Șerban (1654-1658) și soția sa, doamna Bălașa, un important centru de cultură și spiritualitate ortodoxă, care, odată cu trecerea timpului, a devenit Biserica Mitropoliei din București, actuala Catedrală Patriarhală.

Fiind ridicată pe o colină acoperită cu vii, care, la mijlocul secolului al XVII-lea, era loc domnesc, cunoscută sub numele de „colina podgorenilor”, având în vecinătatea sa – pe partea de nord – grădini și livezi și pe care documentele vremii nu menționează existența caselor sau a altor construcții, viitoarea Catedrală Patriarhală a început să fie construită în anul 1656, lucrările desfășurându-se pe parcursul mai multor ani, sub supravegherea ispravnicilor Radu Logofăt Dudescu și Gheorghe Șufariul din Târgoviște.

Însoțindu-l pe patriarhul Macarie al Antiohiei în călătoria sa în Țările Române (1657), diaconul Paul din Alep amintește în legătură cu ctitoria lui Constantin Șerban: „*La urmă, mersem la marginea orașului, pe un deal înalt, ce domină împrejurările. Acolo, domnul era ocupat cu clădirea unei mari mănăstiri, cu o biserică măreață și strălucită, semănând pe dinăuntru cu cea de la Curtea de Argeș, numai că aceasta este de cărămidă și în tindă are 12 stâlpi, fiecare dintr-o bucată rotundă de piatră ca să formeze numărul celor 12 Apostoli. Pe deasupra are patru mari turle și afară o tindă largă. Este acoperită cu plumb de o greutate ce se zice că trece de 40.000 ocale. Am făcut în ea o aghiazmă și Prea Sfinția sa a stropit-o, căci nu este încă terminată. Ea este închinată lui Constantin, care e și numele fondatorului ei, și Elenei*”⁶²⁸.

Dat fiind că a fost mazilit de otomani în 1658 și s-a refugiat în Transilvania, Constantin Șerban nu și-a văzut ctitoria terminată; înainte de a părăsi Bucureștii, acesta și-a înzestrat mănăstirea cu veniturile unor moșii și a numit un egumen, călugărul Nichifor de la mănăstirea Plumbuita⁶²⁹.

Noul domn Mihnea III (1658-1659) a continuat lucrarea lăcașului ridicat de predecesorul său; deși la sfârșitul lui aprilie 1658, Biserica este terminată, dar nezugrăvită, domnul s-a grăbit să o sfințească totuși, astfel încât, în ziua de 6 mai 1658, în Duminica Tuturor Sfinților, slujba a fost oficiată de patriarhul Macarie al Antiohiei, aflat încă la București, de față fiind domnitorul, mitropolitul Ștefan al Țării Românești,

628 Călătoriile Patriarhului Macarie în Țările Române 1653-1658, București, 1900, pp. 206-207

629 Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale (D.A.N.I.C.), Mss. Nr. 128 (Condica Sfintei Mitropolii din București), f.399

episcopii de Râmnic și de Buzău, egumenii de la mănăstirile bucureștene, boieri și mult norod⁶³⁰.

Sub domnia lui Gheorghe Ghica (1659-1660) nu avem nici o știre despre starea mănăstirii; abia în timpul lui Grigore Ghica (1660-1664) aflăm despre încercarea fiilor lui Hrizea Vornicul de a smulge mănăstirii unele moșii cu care fusese înzestrată de ctitorul ei încă din anul 1657, sub motiv că acestea ar fi fost luate prin silnicie de către Constantin Șerban de la tatăl lor.

Continuarea lucrărilor la ctitoria lui Constantin Șerban a continuat sub grija mitropolitului Ștefan, care a stăruit pe lângă noul domn, Radu Leon (1664-1669), să desăvârșească mănăstirea folosind veniturile moșiilor cu care fusese înzestrată de întemeietorul ei. Totodată, mitropolitul s-a mutat în chiliile mănăstirii, împreună cu călugării, astfel încât, din acest moment, aceasta a devenit Mitropolia Țării Românești. Din nefericire, trecând la cele veșnice, mitropolitul Ștefan nu a apucat să vadă cum Radu Leon, urmând sfatul său, a tocmit zugrăvi să picteze biserica pe care a înzestrat-o cu podoabe și odoare de preț, ridicând, în același timp, toate construcțiile folositoare împrejurul ei.

Starea înfloritoare a mănăstirii și bunurile ei au stârnit lăcomia egumenului grec de la mănăstirea lui Pană Vistierul (Biserica Sf. Ecaterina de astăzi, paraclisul Facultății de Teologie), ce pretindea că dealul pe care Constantin Șerban și-a ridicat ctitoria nu era loc domnesc, ci danie făcută de voievozii anteriori mănăstirii lui Pană. În condițiile în care Divanul și marii boieri ai țării au constatat că egumenul grec se folosea de acte false în susținerea cererii sale și pentru a preîntâmpina pe viitor alte situații de acest gen, domnitorul Radu Leon a dat un hrisov, la 8 iunie 1668, prin care a statornicit în mod oficial, după dorința fostului mitropolit Ștefan, ca mănăstirea să fie reședința definitivă a Mitropoliei Țării Românești. De asemenea, actul emis de către Radu Leon și boierii Înalțului Divan delimita vatra ce cuprindea nu numai dealul propriu-zis, cu poalele sale, ci și teritoriul ce se întindea și dincolo de acesta și care era dat de malul drept al Dâmboviței, la răsărit, dealurile Spirii și Filaret, la apus, Calea Șerban-Vodă, la miază-zi, și străzile Cazărmii și Apolodor, la miază-noapte⁶³¹.

Succesorul lui Radu Leon la tronul Țării Românești, Antonie cel Mare din Popești (1669-1672), a reînnoit hrisovul din 8 iunie 1668, iar domnii următori au păzit cu strășnicie acest document și nu au stricat nimic din așezământul lui.

Așezată pe coama dealului și având înfățișare de cetate, mănăstirea era închisă de jur-împrejur cu ziduri groase și înalte, prevăzute cu turnuri și contraforturi, astfel încât, împreună cu mănăstirile Mihai-Vodă și Radu-Vodă, aceasta alcătua ultima linie de apărare dinspre sud a Capitalei Țării Românești.

Inițial, accesul în cetatea mănăstirească se făcea pe o singură poartă aflată pe partea de vest, pe sub clopotniță, astăzi dispărută, care dădea în actuala stradă 11 iunie. Ulterior, pentru a ajunge mai repede la Mitropolie venind de la casele sale din josul dealului, Constantin Șerban a construit o nouă intrare în partea de răsărit a zidului, deasupra căreia, în 1698, a ridicat clopotnița ce dăinuie și astăzi. În cetate erau două curți interioare, legătura între ele realizându-se pe sub foișorul paraclisului actual. În prima curte erau Biserica, devenită reședință mitropolitană, și chiliile călugărilor, iar în a doua, clădirile administrației și

630 Călătoriile Patriarhului Macarie în Țările Române 1653-1658, București, 1900, pp. 243-244

631 Nicolae Dobrescu, Istoria Bisericii Române, București, 1923, p.240

acareturile gospodărești.

Sistemizarea Dealului Mitropoliei s-a desfășurat pe parcursul mai multor etape; astfel, în deceniul patru al secolului al XIX-lea, la cererea generalului Pavel Kiseleff, inginerul Blarenberg a înlocuit vechiul drum, croit din porunca lui Constantin Brâncoveanu, ce urca dealul pornind de la Dâmbovița, până la clopotnița de astăzi, cu un bulevard pietruit, plantat cu castani și având de-a lungul aleii bănci pentru bucureșteni. În partea de jos a Dealului Mitropoliei, dinspre Dâmbovița, s-a amenajat o mică piață pentru staționarea trăsurilor celor ce veneau în această loc la plimbare. Cea de-a doua etapă a avut loc în anul 1858, când au fost demolate clădirile, clopotnița și zidurile care închideau spre vest a doua curte a Mitropoliei. Cea de-a treia etapă s-a desfășurat în anul 1883, când, odată cu deschiderea bulevardului Maria, pe la poalele de nord ale Dealului Mitropoliei, au fost demolate chiliile de pe latura de sud Bisericii, fiind salvate doar încăperile în care se întrunea Adunarea Deputaților. Etapa a patra a cuprins amenajarea pe Câmpia și Dealul Filaretului, care intrau în compunerea vetrei Mitropoliei, a expoziției jubiliare din 1906 și apoi Parcul Carol de astăzi, iar între anii 1906–1908, s-a construit, la 6 m de Altarul Bisericii, pe o suprafață de 7.000 m.p., Palatul Parlamentului și tot în acel moment au început să se ridice actualele clădiri de pe latura de sud a dealului. În etapa a cincea și ultima, silueta dealului s-a îmbogățit cu cea a Palatului Patriarhal, prin prefacerea radicală a vechii reședințe mitropolitane. Prin demolarea ultimelor chilii păstrate pe partea dinspre Piața Unirii, Dealul Mitropoliei a dobândit proporțiile și înfățișarea de astăzi.

Cele mai puține modificări le-a suferit Catedrala; aceasta este o construcție cu planul treflat și patru cupole imitând îndeaproape planul Bisericii lui Neagoe Basarab de la Curtea de Argeș, deși e ceva mai mare și cu pridvorul deschis pe latura de vest, sprijinit pe stâlpi puternici de zid.

La exterior, mijlocul lăcașului e încins cu un brâu de piatră, încadrat de două șiruri orizontale de cărămizi, așezate în dinți de fierăstrău. Brâuul se compune din trei ciubece, care se răsucesc din loc în loc, după modelul brâului moldovenesc de la Biserica Stelea din Târgoviște. Cele două registre ale fațadelor sunt decorate cu arcade oarbe. Cupolele originale, în pofida cutremurelor care au dărâmat aproape toate turlele vechilor biserici bucureștene, s-au păstrat până în zilele noastre, pentru că sunt bine susținute și nu sunt supraînălțate, având totuși proporții reușite și elegante. Fețele cupolelor sunt alcătuite din fride retrase, ca și ale Bisericii Mănăstirii Snagov sau ale vechii Mitropolii din Târgoviște. Acoperișul din foi de plumb e așezat direct pe zidăria de cărămidă a cupolelor, marginea lui urmând curbura arcelor fridelor, după modelul cupolei de pe naosul Bisericii Episcopale de la Argeș și al bisericilor de tip constantinopolitan. În vârful calotei cupolelor e așezată câte o cruce.

Deși Biserica Mitropoliei a primit pe parcursul vremii numeroase danii de la voievozi, ierarhi și credincioși, totuși, dintre acestea, cele mai prețioase odoare au fost moaștele întregi ale Sf. Dimitrie cel Nou, care au fost aduse de generalul rus Saltâkov, din Rusciuk (Bulgaria), cu intenția de a le duce în Rusia⁶³². Sf. Dimitrie Basarabov a devenit ulterior patronul orașului și a fost trecut în hramul Bisericii.

În timpul primului război mondial, când Bucureștii erau ocupați de bulgari, aceștia au lurat – împreună cu unele documente slave din biblioteca Academiei – moaștele Sf. Dimitrie

Basarabov, dar, la intervenția făcută de prefectul Tzigara-Samurcaș la mareșalul Mackensen, un detașament german i-au ajuns pe bulgari în drumul spre Giurgiu și au readus moaștele la Mitropolie.

În anul 1834 a început restaurarea Bisericii Mitropoliei, acțiunea inițiată de mitropolitul Grigore IV Dascălul și care s-a încheiat la 1 aprilie 1839. Biserica a fost învelită cu tablă de plumb și a fost zugrăvită complet în interior de zugravul Nicolae Polcovnicul. În interior, tâmpa a fost înlocuită cu alta nouă, lucrată de frații Preda, Radu și Antonie Crețulescu și poleită de către Pavel Ivanovici, iar pardoseala a fost realizată cu lespezi de piatră. În exterior, a fost închis pridvorul, s-au adăugat trei pridvoare cu pervaze și stâlpi de piatră, la cele trei intrări, unul în față și două lateral, au fost lărgite ferestrele, s-au schimbat ancadramentele de piatră cu altele mai mari, de marmură sculptată.

Prin ridicarea Bisericii Ortodoxe Române la treapta de Patriarhie, în anul 1925, ctitoria lui Constantin Șerban ajunge Catedrala Patriarhală, iar în urma acestui eveniment, prin grija patriarhului Miron Cristea, aceasta a fost restaurată între anii 1933-1935. Astfel, Biserica și-a redobândit trăsăturile din vechime, noblețea și eleganța proporțiilor sale caracteristice, grav afectate de reparațiile din secolele XVIII-XIX.

Din tiparnița Mitropoliei adusă de mitropolitul Varlaam din Rusia, instalată în chiliile mănăstirii lui Constantin Șerban, au ieșit: „*Cheia înțelesului*” (1678), „*Evangelia*” (1682), „*Biblia*”, „*Noul testament*” (1703).

Catedrala Patriarhiei a fost martorul unor evenimente însemnate din istoria poporului român; între zidurile sale a răsunat cuvântul marelui mitropolit Antim Ivireanul, care și-a rostit în acest loc minunatele sale „*Didahii*”; la iconostasul său s-a închinat voievodul Constantin Brâncoveanu; la altarul său au săvârșit Sfânta Liturghie înalți ierarhi ai ortodoxiei.

SUMMARY

Since the 17th century, the church founded by the ruler Constantin Șerban and his wife Balașa has been one of the most important ecclesiastical buildings in Bucharest and a real architectural mark within the emblematic monuments of the Romanian Capital. It functioned as the headquarters of the Romanian Patriarchy. Strangely, several attempts were made to have it demolished (and this, even previous to the communist church-demolishing fashion) – all of them unsuccessful, due probably to the durability of the building.

AZI – PARCUL CAROL I, BUCUREȘTI

Magdalena Dorojan

Locurile din București și-au lasat destul de adânc amprenta asupra generațiilor, inevitabil fiecare își va păstra, sau poate, va transmite frânturi din amintirile altora sau din propriile amintiri ce se vor acumula sau pierde; documentele mai rămân și pamântul ce, poate, păstrează în el pentru a reedita sau încă suporta noile forme și pașii altor generații.

Azi, Parcul Carol îl putem localiza concret prin spațiul determinat ce îl ocupă între Piața Libertății –str.Candiano Popescu – Calea Șerban Vodă – str.Cuțitul de argint –str. Dr. Constantin Istrati, sector 4, București, România. Dar derulând timpul înapoi, se succed pe acest loc o serie de evenimente.

Din anul 1789, din timpul domniei lui Nicolae Mavrogheni (1786-1790), este cunoscută prima împărțire administrativă a orașului în 5 plăși, 80 de mahalale și 6006 case, astfel: plasa Târgului (zona comercială a orașului), a doua plasă, a Gorganului (situată în vestul orașului), a treia plasă – a Broștenilor (ce ocupa sudul orașului), a patra plasă era a Târgului de Afară (situată tot în vestul orașului), și a cincea plasă, a Podului Mogoșoaiei (formată în general din partea centrală și nordică a orașului). Cea de a treia plasă a Broștenilor cuprindea 18 mahalale: Staicul, Apostol, Carămidari, Foișorul, Broșteni, Sf. Spiridon Nou, Vlădica, Popescul, Sf. Ecaterina, Radul-Vodă, Slobozia Bărbătescul, Sârbi, Dobroteasa, Flămânda, Arhimandritul, Golescul și Doamna Balașa din Prund, cu 1482 case, fiind și cea mai mare. Aici, în sudul orașului, o fântână ca loc de popas va da numele unei zone atât de cunoscute în Bucureștiul trecut – Filaret.

În general terenurile din București și țară, erau "loc domnesc", voievodul putând face orice dorea cu el: să-l dăruiască mănăstirilor și bisericilor, sau dregătorilor și slujbașilor săi mari și mici pentru anumite servicii făcute „cu credință”⁶³³. O mica parte dintr-un astfel de teren i-a fost dată în îngrijire episcopului Râmnicului - Filaret al-II-lea de către Nicolae Mavrogheni. Filaret al-II-lea, ales mitropolit la 6 septembrie 1792 și înscăunat la 24 septembrie, primea un teren suficient de întins pentru a realiza venituri frumoase, având la dispoziție câteva pogoane de vie, două bălți cu pește, un pârau ce străbătea zona (tăind în doua și mahalaua Carămidari pentru a se vărsa în Dâmbovița), și o fântână veche ce o avea în îngrijire: aici „pe partea mai puțin deluroasă...a construit în 1792, un frumos chioșc de priveală unde în zilele călduroase de vară, își petrecea acolo câteva ore pe zi...Din timpul acestui mitropolit toată partea de loc situată între prima gară bucureșteană (gară construită în 1869, dezafectată în 1960, transformată în autobază, iar astăzi în clădirea gării funcționează autogara Filaret), și Calea Șerban Vodă unde se întretaie cu Șoseaua Viilor, s-a numit Dealul Filaret, iar partea de jos, grădina cu lacul, Câmpia Filaret”⁶³⁴. Filaret al-II-lea va demisiona în anul următor fiind înlocuit de Dositei Filitti (Episcop de Buzău ales Mitropolit al Ungro-Vlahiei 1793-1810;

6.33 George Potra, *Din Bucureștii de ieri*, Vol. I, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1990, p.335

6.34 Ibidem.

”încăunat la 11 octombrie 1793”), acesta va renova chioșcul, decorându-l.

Descrierile fântânii de la Filaret, refac prin cuvinte frumusețea de atunci: istoriograful Dimitrie Pappasoglu, la cererea episcopului Melchisedec scria: ”În etajul de sus era un salon mare înconjurat de sofale, cu perini roșii și cu ciucuri albi de bumbac. În mijlocul salonului se găsea o masă mare de stejar înconjurată de scaune. Salonul se sprijinea pe doisprezece stâlpi de piatră cu capitele și cu sculpturi de flori. Acoperământul era de olane. În salon se suia pe o scară largă pe dinafară, acoperită; sub salon, la etajul de jos, era cișmeaua cu doisprezece țevi de alamă, prin care se scurgea din abundență apa în jgheaburi de marmură, iar deasupra fiecareia dintre aceste țevi erau reliefuri sculptate în marmură reprezentând cele douăsprezece zodii. Deasupra lor, pe o marmură mare, se vedea marca arhiepiscopală, cu inscripția în limba română, descriind fundarea acestui monument. Pavimentul cismelii era așternut cu marmură și cu jghebutele în zigzaguri pentru scurgerea apei, care ieșind afară din cișmea se scurgea în baltă învecinată, învăscută[ivelită] cu stuf⁶³⁵, Pappasoglu realiza astfel cea mai detaliată descriere a acestei fântâni, cișmele și chioșc dar nu a păstrat în scris datarea inscripționată pe fântână.

Ulyse de Marsiliac a citat în lucrarea „De la Pesta la București „Însemnări de călătorie, București, 1869”; o descriere semnată F.R., din 1821 „Oamenii din popor, ce nu se amesteca niciodată cu nobilimea, merg în familie la grădinile pe care proprietarii le țin deschise publicului și îi oferă vin și alte răcoritoare. O mulțime numeroasă vine să se bucure, în zilele de sărbătoare, de spectacolul care prezintă exercitiul călare al armăuților.... Acest joc se desfășoară de obicei într-o vale situată la poalele Mitropoliei, un loc minunat mai ales toamna, când stugurii sunt copti și localnicii se plimbă prin viile de pe dealurile din jur. Aceasta mică vale care este o anexă a Episcopiei (nunele vine de la mitropolitul Filaret) da într-un pavilion și un superb bazin împrejmuit cu multe sălcii sub umbra cărora se zărește o fântână turcească foarte frumoasă”. Înfațișarea acestei fântâni refacută de Dositei Filitti este cunoscută și din două acuarele semnate de Henri Trenk și de Carol Popp de Szathmari. Textele devin din ce în ce mai sărace, locul de petrecere se lasă uitat, astfel de la „mustăriile din Dealul Filaretului unde venea lume multă, orașenii de toată mâna,... tineri bonjuriști, cu haina stransă pe corp,... meșteșugari de mahala cu cisme pantaloni creți și căciulă. Lăutari ce se aflau întotdeauna la îndemână; petrecerea ce se prelungea câteodată până a doua zi... oameni bucuroși că apucaseră încă o toamnă și trăiau intens, ceasul acela, neștiind mâine ce-o să fie⁶³⁶, locul acesta începe să se schimbe „Filaret este o altă promenadă decăzută din vechea sa splendoare.....Arnauții nu mai mânuiesc decât ciubucele stăpânilor, ba mai mult acești servitori, atât de frumos și de strălucitori îmbrăcați dispar pe zi ce trece în favoarea lacheilor cu livrea⁶³⁷.

În 1825, Sterie Constantin cere să i se închirieze lui chioșcul cu camerele ce avea dedesupt, pentru a face acolo o fabrică de testemele (basmale), plătind o chirie de 450 lei anual⁶³⁸. Contractul avea o valabilitate de trei ani și nu a mai fost reînnoit, chiriașul fabricant de testemele trebuia să facă reparațiile necesare pe gheltuiala sa .Existau și o serie de condiții

635 Dimitrie Pappasoglu, *Istoria Fondării Orașului București*, Ed. Minerva, București, 2000, p. 23-24

636 Constantin C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor*, Ed. Sport-Turism, București, 1979, p. 274

637 Ulyse de Marsiliac, *Bucureștiul în veacul al XIX-lea*, Ed. Meridiane, București, 1990, p.151-152

638 George Potra, *Din București de ieri*, Vol. I, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1990, p.336

și anume: „Așa să nu fie poprită, ci să fie slobodă a lua și a bea obștea, precum și până acum, având și magdanul [maidanul], ce este în curtea cișmelii, slobod pe seama sa, spre întinderea testemelurilor și a altor pânzeturii...nu avea voie să deschidă cârciumă în care să vândă vin și rachiu”⁶³⁹. În 1834 cișmeaua a intrat în folosința lui Manole basmagiu, închiriată pentru suma de 1.000 lei⁶⁴⁰. Se pare că în aceasta perioadă aici se spălau basmale.

Câmpia Filaretului a fost martora tăcută a unei minuni atât de așteptată în timpul epidemiei de holeră, din 1831, ce măcina Bucureștiul - Dimitrie Pappasoglu o povestește în stilul caracteristic „Pe la finele lunii septembrie, ordonă generalul Kiseleff a se face sfestanie mare în câmpul Filaretului, aducându-se sfântul din mitropolie. În acea zi, pe acea câmpie, se întinse un cort spațios, care fu înconjurat de toată Armata Rusească. Aduse Mitropolitul pe sfânt și-l așază pe scaone, în mijlocul cortului. Kiseleff cu toată generalimea întregii oștiri, cu toții soldații, clerul, boierii și poporul, când au început sfintele rugăciuni pentru încetarea epidemiei, s-au pus toți în genunchi; cei mai mulți au zis rugăciunile cu lacrimi în ochi. În urmă sărutându-se de toți sfintele moaște, sau întors în deal la Mitropolie O, minune! pe la 10 octombrie a scăzut repede numărul morților, care până atunci crescuse îngrozitor, până la 100-160 pe zi. Mărturisesc că minunea asta a fost vazută de mine.”⁶⁴¹

Evenimente ce schimbă istoria ducând-o pe alt drum, atrag după sine și schimbări ale numelui zonelor născute, cum este cazul acesta, în chiar timpul revoluționar de la 1848-1849. Pașii revoluției și ai revoluționarilor sunt „cunoscuți” în desfășurarea lor prin București, rămâne însă întotdeauna „noul” reînțeles, redescoperit sau judecat altfel. Zona Filaret își da și ea preț în acele zile și își schimbă și numele; „murmurul”, orașului de atunci s-a îndreptat și spre fântâna de la Filaret „Fusese mai întâi un fel de neliniște ascunsă, ... [apoi], orașul nu mai știa ce e odihna; zi și noapte, toată suflarea omenească se găsea pe ulițe. Se adunau fie la palatul de reședință..., fie la Palatul Administrativ de pe Podul Mogoșoaiei, fie la Mitropolie....Dar pentru 15 iunie tot orașul București fusese chemat la Filaret....Erau chemați acolo să asculte glasul noilor conducători....Se făcuse obiceiul ca lumea să se adune aici. Era câmp deschis, verdeată, umbră, izvoare reci; și mai era încă ceva ce nu se găsea nicaieri în București: o clădire veche, dar nu prea, de o rară firmusețe, parcă anume făcută să slujească drept tribună....”⁶⁴², și rândurile pot continua: „În mijlocul câmpiei Filaretului se ridicase un cort mare și un baldachin de ramuri verzi. Jur împrejur mulțimea se gramada pe câmpie, cațărata pe dealurile ce marginesc de o parte câmpului”⁶⁴³. Au fost citite cele 22 de aticole, s-a făcut o slujbă religioasă pentru sfințirea steagurilor tricolore, iar guvernul, clerul, garda națională, oștile, și apoi întreg poporul, au depus jurământul de credință. La 16 iunie 1848 Guvernul Provizoriu decide prin Decretul nr. 17, ca această câmpie a Filaretului să se numească Câmpia Libertății⁶⁴⁴. Presa și documentele vremii au cuprins în paginile lor desfășurarea evenimentelor de la 1848, și tot presa dezbătea ceva mai târziu situația fântânii - cișmea de la Filaret, licitațiile pentru arendarea celor ce doreau să-și pască vitele, licitațiile pentru demolarea fântânii, conflicte și dispute toate rămase fixate în timpul lor.

639 *Ibidem*.

640 Constantin C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor*, p. 134

641 Dimitrie Pappazoglu, *Istoria Fondării Orașului București*, Ed. Minerva, București, 2000, p. 106-107.

642 N. Vatamanu, *Istorie Bucuresteană*, Ed. Enciclopedica Română, București, 1973, p. 63-64

643 *Anul 1848 în Principatele Române*, tom I, București, 1902, p. XLIV.

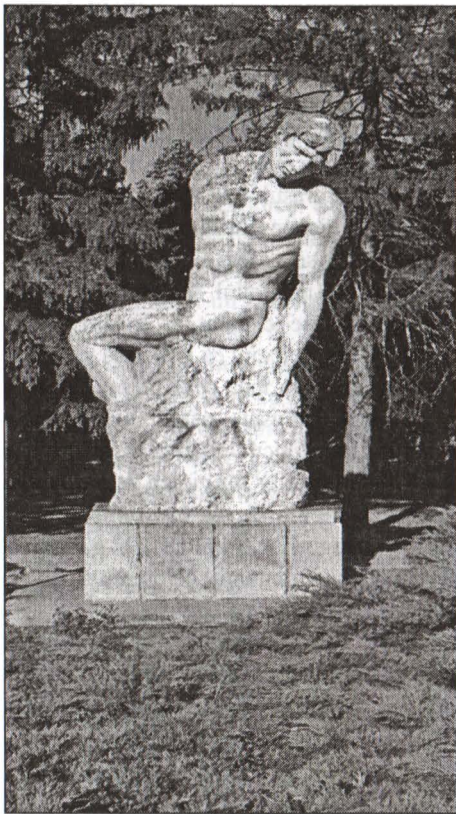
644 *Idem*, p. 617.

Lasând în urmă trecutul de atunci, Ulysse de Marsillac notează, referindu-se la fântâna-chioșc de la Filaret: „Bazinul este doar o baltă în care cântă brotaci. Fântâna cu formele ei delicate a fost mutată. O alta o înlocuiește, grație generozității domnului Gheorghe Cantacuzino; dar nu are originalitatea celei vechi”⁶⁴⁵. Fântâna se prăbușea și a fost demolată în 1863.

Primarul Gheorghe Grigore Cantacuzino (mai 1869-ianuarie 1870; martie 1913-decembrie 1913), dispune, în 1870, construirea unei noi fântâni pe locul celei darămate. Proiectul a fost realizat de arhitectul Alexandru Friewald și sculptorului Carol Storck, ea are următoarea inscripție „La anul una mie opt sute șaptezeci s-a clădit această fântână cu cheltuiala domnului Grigore C. Cantacuzino”. Această fântână a trecut timpul și se regăsește și astăzi în Parcul Carol I, cu numele de Fântâna Cantacuzino.

În anul 1905, la sugestia și inițiativa lui Take Ionescu, s-a hotărât organizarea sărbătoririi, în anul ce urma, a unui triplu jubileu : 40 de ani de domnie ai regelui Carol I, 25 de ani de când s-a înființat regatul și 1800 de ani de la ocuparea Daciei de către Traian. Sărbătorirea consta în amenajarea unei expoziții. În cea ce privește locul amenajării acestei expoziții, au existat mai multe propuneri: ex. Cotroceni, Sos. Kiseleff; în cele din urmă s-a stabilit organizarea acesteia la Filaret (pe câmpul Filaretului, cel numit din anul 1848, Câmpul Libertății).

În sesiunea din 3 mai 1905, Adunarea Deputaților a votat proiectul de lege prin care guvernul era autorizat, spre a sărbători toate aceste aniversări, să organizeze în București o „Expozițiune Națională – expoziție la care sub anumite condițiuni și din anumite considerente au fost invitate să participe și unele națiuni străine”⁶⁴⁶. Același proiect de lege a fost votat la 5 mai 1905, în Senat; în Monitorul Oficial „No. 43 de la 26 Maiu 1906”, a apărut și decretul regal prin care d-l Dr. C. Istrati (membru al Academiei, profesor la Universitatea din București, senator și fost ministru), a fost numit Comisar General al Expoziției, iar în iunie se publica „Prospectul Expoziției Generale” ce se va deschide în 1906. Întreaga forță dislocată era condusă de arhitectul peisagist francez Ed. Redont, ce coordona activitatea unui colectiv de peste 20 de arhitecți și ingineri și, în mod ierarhic, (piramidal, am spune astăzi), structura

645 Ulysse de Marsillac, *Bucureștiul în veacul al XIX-lea*, Ed. Meridiane, București, 1990, p. 151-152

646 *Expozițiunea Generala Româna 1906*, Călăuza Oficială și Catalogul Expozițiunei, București, Atelierele grafice SOCEC & Co., Societ. Anonimă, 1906, p. 199.

de organizare a ceea ce puțin mai târziu se va numi Parcul Carol.

Numele arhitecților și inginerilor ce au proiectat și coordonat orașul-expozițional construit în acest viitor parc sunt legate de propriile realizări astfel: "Pavilioanele și diferitele clădiri....Ștefan Buhuș, V.G.Ștefănescu, I. Berindey, Grant. Cetatea lui Vlad Țepeș, care era de fapt un castel de apă,....Petculescu și Schindl....În afară de acestea... inginerii și arhitecții: Mingopol, Kantzler, Engerlein, Hălăceanu, Cerchez, Schmits, At.Bolintineanu, Stavăr, D.Maimarolu. Amenajarea cu stânci a parcului și în special construcția cascadei mari din fața Palatului Artelor a fost în antrepriza inginerului Vasile Petrescu; terasa sub conducerea arhitectului Remus Iliescu, sculpturile de Stork și Paciurea; Arenele Romane de inginerul Elie Radu, iar înprejurimile de arhitectul Gratzoschi⁶⁴⁷.

Expoziția Generală Română a fost inaugurată cu un ceremonial deosebit, în ziua de 6 iunie 1906.,,S-a oficiat un serviciu religios de către ambii mitropoliți și de episcopi și s-au ținut discursuri, de către I.Lahovary, Ministrul Domeniilor, C.I.Istrati, Comisarul General al Expoziției, și Regele Carol I. A fost semnat un act constitutiv pe pergament, de către rege, familia regală, mitropoliți și episcopi, miniștri și alte persoane aflate la Arenele Romane"⁶⁴⁸, ea fiind deschisă până la 23 noiembrie 2006. Anul trecut, în 2006, parcul a împlinit vârsta de 100 de ani; dar cu o altă înfățișare.

Descrierea parcului cu toate formele sale, momentele importante desfășurate în acele zile, pregătirea inițială a întregului oraș pentru primirea oaspeților români din Provinciile și a celor din alte state, reușesc să refacă structura acestui oraș-expozițional efemer. Intrarea era în formă de arc făcut din zid (realizare a arhitectului Gratzoschi), imediat în partea dreaptă era amenajat un pavilion (realizat de arhitect Victor Ștefănescu) al cotidianului „Adevărul”, aici se tipărea chiar în fața publicului, un ziar al expoziției – „Adevărul la Expoziție” ce cuprindea vești zilnice din și despre evenimentele desfășurate în parc „Ziarul se tipărea în 12000-24000 de exemplare și au fost scoase, în 4 pagini, 99 de numere, între 9 iunie și 16 septembrie"⁶⁴⁹.

Aleile paralele din mijloc se numeau Aleea Independenței, iar porțiunea din fața lacului Piața Traian, în centrul parcului a fost construit Palatul Artelor, cea mai importantă clădire, construită din materiale durabile pentru a rămâne și după aceea; acesta ocupa o suprafață de 2313 m.p. pentru a servi în timpul expoziției, drept muzeu, ea va adăposti ulterior Muzeul Grigorescu, iar după primul război mondial, Muzeul Militar, distrus într-un incendiu din 1940, alături de biblioteca Muzeului. Lângă Palatul Artelor era o cula (casa-fortarează construită de către boieri pentru a se apăra de atacurile turcilor și tătarilor), copiată după cula familiei Greceanu din Județul Vâlcea, de aici mergând spre dreapta, pe „Calea Olteniei” apoi pe „Calea Vlad Țepeș” se ajungea la „Turnul de apă” construit după modelul castelului lui Vlad Țepeș, ridicat în secolul al-XV-lea în localitatea Cheia Argeșului „era de fapt, un castel de apă înalt de 32 m.,cu un diametru de 9 m., în care era un rezervor de 200 m.c. de apă, iar în vârf se amenajase o platformă de unde publicul putea admira panorama parcului"⁶⁵⁰ În dreapta palatului se afla „ospătăria regală” în timpul expoziției,

647 George Potra, *Din Bucureștii de ieri*, Vol I, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1990, p. 338

648 Radu Olteanu, *Bucureștii în date și întâmplări*, București, Ed. Paideia, 2002, p.321.

649 *Ibidem*.

650 *Idem*, p 317.

iar ceva mai târziu administrația Muzeului Militar. În spatele Palatului, ajungând până la marginea parcului, se afla reproducerea penitenciarului model Doftana, unde a fost introdus sistemul celulelor,”Inginerul Atanasie Bolintineanu a ținut seama de toate liniile și proporțiile penitenciarului și chiar de cele patru turnulete destinate soldaților de gardă. Poarta era masivă din lemn de stejar, iar interiorul pavilionului alcătuit din hol și cele patru odăi, avea formă de cruce”⁶⁵¹. În spatele palatului, în partea dreapta, se afla reconstituită casa de la Poradim în care a locuit domnitorul Carol I, în timpul Războiului din 1877-1878 „iar de jur împrejur, o mulțime de tunuri și alte arme de luptă luate ca trofeu în timpul războiului...”⁶⁵²(motiv pentru care ministrul plenipotențiar al Turciei, Kiazim Bey nu a participat la ceremonie) .

Pavilioanele ce completau decorul expozițional, fiecare prezentând propria istorie (ex. Pavilionul Poștei), sau redând istoriei elemente răătăcite (ex. documente); au fost concepute și executate, în general după modelul caselor boierești sau manastirilor ex.: Pavilionul ce reprezintă Primăria, pavilionul Camerei de Comerț, Palatului de Industrie, Lucrărilor Publice, Pavilionul Regal, Pavilionul de Agricultură, Industria Casnică, Minele, Carierele și Domeniile. Pavilionul Central era așezat în fața bazinului esplanadei iar în stânga acestuia se afla reconstituirea vechii manastiri Hurezu, din județul Valcea, mai departe se aflau Pavilionul Industriei Casnice, al Minelor și Carierelor (ce formau doua corpuri de construcții simetrice), Pavilionul Poștei; ”În dreapta, în fața lacului, trecând pe Calea Dobrogei și lângă terasa lui Ștefan cel Mare, se afla o fântână artistic executată cu tot felul de pietre aduse din cele mai importante cariere din Romania. Scara ce pleca de aici era din marmură albă, extrasă din zona Argeș prezentand două margini: una rosie și alta violet; pilaștii erau din granit iar capitellurile din gresie....De la aceasta terasa plecau două alei: Constantin Brancoveanu și Tudor Vladimirescu, prin care se ajungea la Arenele Romane.”⁶⁵³. Construcția Arenelor Romane a fost amplasată între Biserica Cutitul de Argint (construită și ea începând din anul 1906 pe locul unde a „existat o biserică mică acoperită cu șindrilă, denumită Bărbătescu-Nou, cu hramul Schimbarea la Față, zidită în 1798,”⁶⁵⁴), și Institutul Meteorologic. Arenele puteau găzdui atunci dar și astăzi aproximativ 5000 de persoane. Pornind de aici în jos se afla Pavilionul Ungariei ce avea în față Pavilionul Austriei ce „incorpora” ca o anexa Pavilionul Bucovinei (construit în forma bisericii din Rădăuți), urmând Pavilioanele românilor din Transilvania și Ungaria, Pavilioanele românilor din Basarabia, Macedonia și Banat.

A fost construită și imitația unei peșteri naturale, iar pe piatra de marmură fixată pe un perete, inscripția preciza „ocazia”, organizării expoziției: „fiind Mitropolit Primat Iosif Gheorghian, Președinte al Consiliului de Miniștrii George Gr. Cantacuzino, Ministru al Domeniilor Ioan N. Lahovari și Comisar General al expoziției dr. Constantin I. Istrati. În fața peșterii sau a „Grotei Fermecate” cum a fost numită cascada în ghidul Expoziției Generale a Romaniei din 1906, în mijlocul unui bazin cu apă a fost amplasat un grup statuar ce ilustra un „moment” din Legenda Jepilor, necunoasterea tâlcului scenei înfațșate a dat naștere la diverse interpretari - cei doi barbați „Gigați”, „Coloși”, „Titani”, privesc o femeie pe care au omorât-o din gelozie, spre a nu fi soția nici unuia dintre ei, și și-au găsit răspunsul ilustrat în

651 George Potra, *Din Bucureștii de ieri*, Vol I, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1990, p.339

652 Ibidem.

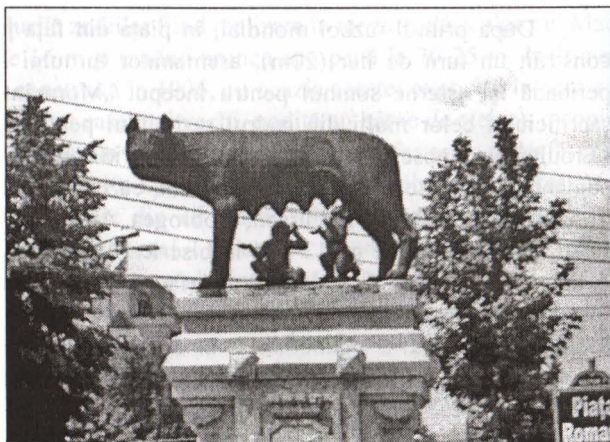
653 Ibidem

654 G.I. Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*, Edit. Fundația Culturală Gh.M. Speteanu, Ed. II, 1998, p.157

denumire „Urmările Gelozei”. Darâmarea grotei spre a face loc unui monument comemorativ, a dispersat ansamblul sculptural „cei doi giganti fiind plasați pe o alee a parcului, iar nudul instalat pe o pajistă din Parcul Herastrau”⁶⁵⁵. „Gigantii” stau și astăzi față în față după ce, cele două alei principale paralele se opresc spre a lăsa un singur acces principal mult mai larg ce trece peste lac.

Pe acest lac în cadrul expoziției jubiliare erau amenajate două insule mici, cu ceas pe câte un pod de piatră, pe cea din stânga era o moschee, iar pe cea din dreapta un restaurant. Moscheea construită după proiectul arhitectului V. G. Stefanescu a fost mutată, în Str. C. Manescu nr. 4, unde a fost reconstituită identic cu altarul îndreptat spre Mecca când a avut loc resistemizarea parcului din anul 1959.

Din gratitudine în anul 1906 delegația Primăriei Române condusă de contele di San Martino viceprimarul Romei, a dăruit orașului București o copie în bronz a Lupoaiței capitoline, alăptând pe Romulus și Remus, pe soclul de marmură al statuii se afla o stemă cu banderolă, ce poartă inițialele S.P.Q.R. (Senatus populusque quirites romanus-Senatul și poporul român), iar pe partea opusă este reprezentată o stemă cu un soldat roman. Statuia a avut de-a lungul

timpului mai multe amplasamente, pentru început a fost așezată în Palatul Artelor „pentru a fi astfel cunoscută și admirată de mulțimea vizitatorilor. A fost primul amplasament. După închiderea expoziției Lupoaița a fost amplasată „definitiv” pe strada Lipsșani acolo unde se forma un mic spațiu (piață) în dreptul magazinului „București” drept care piațeta respectivă a fost botezată Piața Romei (anterior purta numele de piața Sf. Gheorghe), spre a cinși în acest fel pe donator. Din păcate statuia nu a stat aici..., decât un sfert de secol, până în anul 1831. În momentul în care dealul Patriarhiei a fost înzestrat cu prima explanadă a bucureștilor, alee ce-și avea axa pe clopotnița Brâncoveanului, în capătul de sus al explanadei a fost așezată Lupoaița, ce nu era considerată bine amplasată printre multimea pietonală, dar și a birjelor și tranvaielor ce inundau Lipsșanii. Apoi și acest amplasament a fost părăsit. În anul 1934, în momentul în care a fost terminată sistematizarea Pieței Națiunii, Lupoaița a fost coborâtă pe aceeași alee, tot în ax și tot în vecinătatea unui monument brâncovenesc - Crucea Brâncoveanului - distrus de comuniști.... Aici în al patrulea amplasament a stat aproape 15 ani. În momentul când din latini am devenit slavi sadea, Lupoaița a fost alungată și și-a găsit salașul prin Dorobanți, în cel de-al cincilea amplasament în decurs de circa 40 de ani”⁶⁵⁶. Relativ recent a fost mutată în Piața Romană.

655 Ion Frunzetti, Paciurea, București, Edit. Meridiane, 1971, p.66.

656 Silviu Dragomir, Un București mai puțin cunoscut, 2004, p.41

La 24 noiembrie 1906 a avut loc închiderea expoziției, cu discursul de mulțumire adresat de Ion Lahovary, Corpurilor Legiuitoare, colaboratorilor săi, țărilor straine ce au deschis pavilioane proprii, a fost intonat imnul jubiliar (compus de G.Enescu), pe o ploaie de toamna, în ecoul salvelor de tun ale bateriei Calafatului. Parcul acesta s-a numit Parcul Carol. Bucureștiul anului 1906, după cum scria N.Iorga „deveniseră, în adevăr, capitala poporului românesc”

Recunoștința pentru eforturile celor ce s-au implicat în realizarea expoziției a fost comemorată prin două monumente instalate pe două alei ale Parcului Carol: cel dedicat lui I.N.Lahovary (fost ministru al Domeniilor, de Externe, președinte de Senat, voluntar în războiul de independență; bustul este opera lui D.Dima Pavelescu), și cel dedicat lui C.I.Istrati (operă a lui Oscar Spaethe, realizată în 1908); sunt și astăzi, umbrite de copaci.

După primul război mondial, în piața din fața parcului numita Maresal Joffre, s-a construit un turn de fier (20m), asemanator turnului Eiffel din Paris, și tot din această perioadă își așterne somnul pentru început „Mormântul Eroului Necunoscut”, simbolul sacrificiului celor mulți din cadrul războiului pentru reîntregire. „Ceremonia desemnării –Eroului Necunoscut- a fost precedată de ridicarea din 10 locuri diferite, a rămășițelor pamântești ale câte unui ostaș necunoscut, căzut în luptele de la Mărășești, Mărăști, Oituz, Tg.Ogna, Jiu, Prahova, București, Dobrogea, Ardeal și Basarabia; fiind așezate în sicrie de stejar, au fost depuse pe 13 mai în biserica Adormirea Maicii Domnului de la Mărășești. A doua zi, Amilcar C. Sandulescu, orfan de război, elev la Liceul Militar din Craiova, a fost desemnat de ministrul de război, generalul George Mărdărescu, să aleagă sicriul eroului necunoscut: copilul a îngenuncheat în dreptul celui de al patrulea sicriu și a spus:”Acesta este tatal meu!”. Pe 15 mai, trenul special, înpodobit cu stema țării și cu drapelul național, cu ghirlande de brad și de stejar, a pornit spre București, în gările de pe parcurs au fost oficiate slujbe religioase și s-au ținut cuvântări adecvate momentului, de către oficialități. La Gara de Nord a venit regele Ferdinand, înbrăcat în uniformă de general, și personalități ale vremii: primul ministru Ioan I.C. Bratianu, Iuliu Maniu, I.G.Duca, dr.C.I.Angelescu, generalii Arthur Văitoianu, G.Mardaescu, C.Coanda s.a. Sicriul a fost depus pe un afet de tun, tras de 8 cai, iar cortegiul funerar s-a deplasat prin oras-pe strazile Calea Grivitei, Calea Victoriei, Bd. Elisabeta, Schitu Magureanu, Bd. Principale Mircea, Str. Arhivelor, până la Biserica Mihai-Voda, unde mitropolitul primat Miron Cristea a oficiat un serviciu religios. Pe 16 mai publicul a trecut și a adus un ultim omagiu eroului necunoscut, iar pe 17 mai, de ziua Înălțării Domnului, carul funerar, urmat de membri guvernului, ai corpului diplomatic, de ofițeri și veterani ai ultimelor trei războaie (1877,1913,1916), s-a deplasat până în Parcul Carol, la mormântul săpat pe terasa Cuza-Voda în fața Muzeului Militar⁶⁵⁷. Regele Ferdinand a depus pe sicriu medalia virtutea Militară, decorații și coroane de flori au fost depuse și din partea Franței, Italiei Poloniei, Angliei, Iugoslaviei, S.U.A., Cehoslovaciei, Greciei și Albaniei.”La ora 12.00, la coborârea în groapă a sicriului, în dangănel clopotelor tuturor bisericilor, s-au tras 101 salve de tun și, pentru două minute, a încetat orice activitate publică din țară⁶⁵⁸

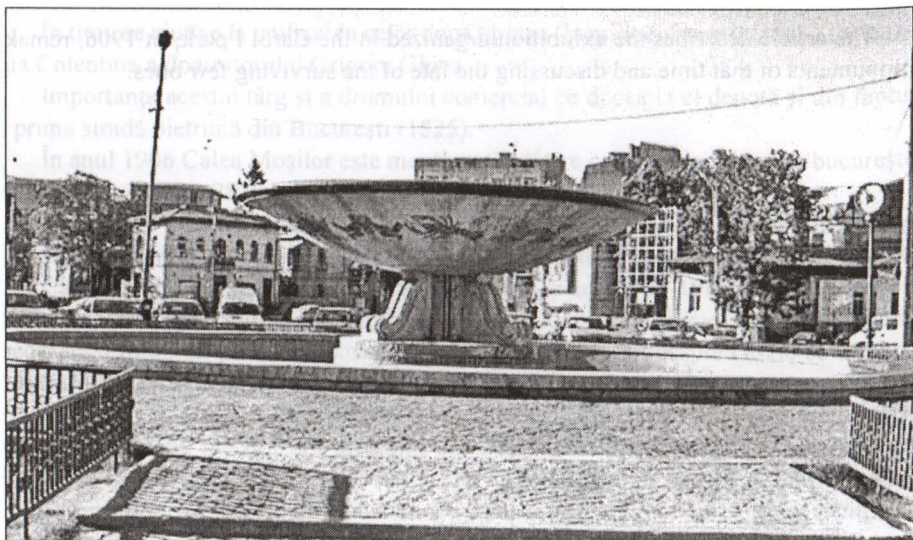
Ansamblul funerar a fost executat după planurile sculptorului Emil Willy Becker, iar pe placa funerară stă scris „Aici doarme fericit întru Domnul ostașul necunoscut, sfârșit

657 Radu Olteanu, Bucureștii în date și întâmplări, Edit. Paideia, București, 2002, p.395

658 Ibidem.

din viață în jertfa pentru unitatea neamului românesc. Pe oasele lui odihnește pamântul României întregite. 1916-1919”. Asociația Cultul Patriei, a aprins o flacăară cu foc nestins, în 1927, iar la 28 octombrie 1934 lângă mormânt s-a ridicat o cruce. În timpul regimului comunist în noaptea de 23/24 decembrie 1959 monumentul funerar al Eroului Necunoscut a fost demolat și strămutat în taină, la Mausoleul de la Mărășești unde a stat până în 1991 când la 26 octombrie a trebuit să pornească pe același drum la București, fiind reînhumat în Parcul Carol puțin mai sus de locul inițial.

Parcul Carol a fost gazda în continuare a unor serii de expoziții, la 9 mai 1935 se inaugura prima ediție a expoziției urbanistice anuale ”Luna Bucureștiului”, ce va dura până la 9 iunie, organizată de primărie. Atunci s-a construit în locul machetei (din fier) a turnului Eiffel, o fântână arteziană monumentală- Fântâna Zodiacului - sau a zodiilor, după proiectul arhitectului Octav Doicescu, simbolurile zodiilor fiind realizate în mozaic, de sculptorul Mac Constantinescu, având diametrul de 16 m. și putând arunca apa până la 20-25 m. înălțime. Tot atunci a fost dezafectată poarta construită în 1906, cu ocazia acestei expoziții în parc au fost amenajate: o stradă bucureșteană (cu casele ei vechi, podiță cu bârne de stejar), o copie a Turnului Colței, iar pe lac o moschee și un restaurant. Aceasta manifestare s-a desfășurat anual între 9 mai și 9 iunie, până în anul 1940. După cele șase ediții antebelice manifestarea a încetat, pentru a se relua printr-o hotărâre din 26 martie 1998 a Consiliului general al municipiului București – manifestarea din 9 mai - 9 iunie a „Lunii Bucureștiului” fiind considerată a șaptea ediție, toate cele de acum au o altă interpretare.

Regimul comunist schimbă numele parcului, redându-i-l pe acela de Parcul Libertății, și se apucă de construit un monument pentru a se comemora (după ce inițial dezafectase mormântul eroului necunoscut), acesta s-a numit „Monumentul eroilor luptei pentru libertatea poporului și a patriei, pentru socialism”; a fost ridicat după planurile arhitecților Horia Maicu

și Nicolae Cucu, el are o înălțime de 48m și a fost inaugurat la data de 30 mai 1963 pentru a "cinstii lupta militanților socialiști". Monumentul este format dintr-o bază circulară placată cu granit negru pe care sunt amplasate cinci arcade placate cu granit roșu. Baza conține în interior o incintă circulară, izolată cu plăci de granit roșu, a cărei boltă este ornată cu mozaic auriu. Rotonda cuprindea criptele a trei reprezentanți ai puterii socialiste. În semicercul din jurul monumentului se aflau cripte cu rămășițe pamântești ale mai multor militanți ai epocii, iar în partea dreaptă a monumentului se afla un hemiciclu unde erau gazduite alte urne. La înființare, pe terasa superioară a monumentului, într-o amforă de granit, ardea permanent o flacără, care simboliza amintirea păstrată celor care au slujit cauza clasei muncitoare.

În anul 1991 mausoleul a fost dezafectat, au fost exhumate osemintele reprezentanților comuniști și mutate în alte cimitire. În locul lor au fost aduse osemintele ostașilor căzuți în al doilea război mondial, închinându-se construcția memoriei eroului necunoscut. Este de fapt un monument rămas singur din perioada comunistă, cu o altă destinație mult mai normală, iar după o perioadă probabilă de timp când se va stinge patima, durerea probabil devine obiectiv turistic.

Candva sacagii își umpleau sacalele cu „apa buna de la Filaret” pentru a o duce în orașul mult prea mic, azi Parcul Carol ce și-a recăpătat numele fiind înscris pe Lista Monumentelor Istorice, oferă ore de liniste, evenimente.

SUMMARY

The article describes the exhibition organized in the Carol I park, in 1906, remaking the monuments of that time and discussing the fate of the surviving few ones.